

VITAINDÍTÓ

Bognár Zoltán

Romániai magyar nyelvű nyilvános politikai elemzés

A politikai elemzés kérdésköréről a romániai magyar politikai elemzők, politikatudósok és politikai publicisták mindeddig nem folytattak vitát. Ennek elmaradása nagymértékben felelős a politikai elemzés – mint műfaj – szabályainak, illetve – a politikai elemzés mint szakma – etikájának tisztázatlanságáért.

Annak ellenére, hogy a romániai magyar nyelvű média a napi politikához kapcsolódó, értékeket és érdekeket tükröző, személyes véleményeket és állásfoglalásokat közlő politikai publicisztika mellett egyre nagyobb igényt mutat az aktuálpolitika megértése szempontjából releváns, témájukat tudományos szempontok mentén részletesen vizsgáló politikai elemzésekre, viszonylag kevés az ebbe a műfajba sorolható szöveg.

Vitaindítóm megírását – és magát a felkérést – az önreflexió itthoni elindításának szándéka sarkallta. Remélhetőleg elfogadható kiindulási alapot jelent a romániai magyar politikai elemzés sajátos helyzetéből fakadó, sajátos problémáinak, illetve a politikai elemzés természetéből fakadó, általános problémáinak körüljárásához.

Az első részben a vita szempontjából elengedhetetlen fogalmi keret kialakítását kíséreltem meg, témái: a politikai elemzés kifejezés jelentései, a politikai elemzés viszonya a politikai publicisztikához és a politikatudományhoz, a politikai elemzés típusai. Az univerzális és partikuláris problémák a gyakorlatban együttesen, nem pedig egymástól elválasztva jelentkeznek, éppen ezért nem külön szerkezeti egységekben tárgyalom őket, mindössze jelzem, hogy melyek azok, amelyeket sajátos problémáknak gondolok.

A második rész a Romániában magyar nyelven nyilvános politikai elemzéssel foglalkozók szempontjából megvitatásra érdemesnek ítélt témák köré szerveződik, a politikai elemzés mint szakma, a nyilvános politikai elemzés mint műfaj, a politikai elemzők sztereotípiája, illetve az objektivitás és függetlenség kérdése, a nyilvános politikai elemzések piaca, a politikai

elemzők képzése, fórumai jelentik a legfontosabb témákat. Egyúttal javaslatot teszek a szerepkonfliktusok, a képzés és a kereslet megteremtése problémáinak kezelésére is.

A *politikai elemzés* fogalmának jelentése és műfaji jellemzői, *politikatudomány*, *politikai elemzés*, illetve a *politikai publicisztika* viszonya a kilencvenes évek eleje óta a magyarországi szakkiadványok és véleményrovatok újra és újra felbukkanó vitatémái.¹

A romániai magyar politika többpólusúvá válása immár a romániai magyar nyelvű politikai elemzés művelői számára is elkerülhetetlenül felveti azokat a kérdéseket, amelyek főként az objektivitás, semlegesség, függetlenség és hitelesség problematikájához kapcsolódnak, és a magyarországi, illetve a romániai román nyelvű médiában és szakmai fórumokon az eddigiekben már témává váltak. Véleményem szerint jelen pillanatban a publicisztika és elemzés különbsége, az aktuálpolitika tudományos, tárgyilagos megközelítésének és vizsgálatának lehetősége, valamint az elemzők politikai elkötelezettsége jelentik a legfontosabb kérdést a romániai magyar nyelvű politikai publicisztika és nyilvános politikai elemzés művelői és közönsége számára.

1. Politikai elemzés mint tevékenység és mint szöveg

A vitához alapul szolgáló fogalmi keret kialakítása hálátlan feladat, ezt jól szemlélteti Csizmadia Ervin év elején megjelent *Politikatudomány és politikai elemzés. Elmélet, történet, tudósközösség, műfaj és gyakorlat* című könyve is, a téma régóta tartó magyarországi vitája ellenére „*még a szakmai közönség sincs pontosan tisztában azzal, hogy mi a politikai elemzés szókapcsolat valódi jelentése*”².

A fogalom jelentésének meghatározása érdekében célszerű abból kiindulni, hogy a politikai elemzés kifejezés a magyar nyelvben leggyakrabban a

1 Szeretném kiemelni Csizmadia Ervin *Az azonnaliság kényszere* és *A „nyilvános” politológiáról* című publicisztikáit, illetve *Politikatudomány és politikai elemzés* című kötetét, Körösi András, Tóth Csaba és Török Gábor *Ki a politológus? Tudós, elemző és más szerepek* című tanulmányát, Szabó Márton *Publicisztikai politológia Magyarországon a kilencvenes években* című tanulmányát, Schlett István *Magyar politológia – tudomány és publicisztika* című tanulmányát és *Az elemzés és a vádirat. Elmélkedés műfajokról és gondolkodásmódokról* Kende Péter cikke ürügyén című esszéjét.

2 Csizmadia Ervin: *Politikatudomány és politikai elemzés elmélet, történet, tudósközösség, műfaj és gyakorlat*. Századvég, Budapest, 2008, 129.

sajtóban bukkan fel. Elsősorban a napi politika eseményeivel, illetve az annak vonatkozásában releváns témákkal – a tömegkommunikációs eszközök biztosította felületeken – foglalkozó, formájukban is, tartalmukban is a sajtó és a politikatudomány elvárásainak egyaránt megfelelni kívánó szövegeket jelöli.

Azonban fontos szem előtt tartani, amire Csizmadia figyelmeztet: „*a politikai elemzés nem azonos a médiapolitológiával.*”³ Áttekintve, hogy milyen kontextusban fordul elő a terminus, kitűnik, hogy a *politikai elemzés* többértelmű kifejezés. Egyszerre jelöli (1) a politikatudósok elméletalkotás szándékával alkalmazott *empirikus tudományos módszerét*⁴, (2) a politikai elemzők – akik nem kizárólag politológusok lehetnek – a politika konfliktusos (politikaelemzés), intézményi vagy tartalmi dimenzióját deskriptív, normatív vagy preskriptív cézzal vizsgáló, konkrét napi politikai eseményeket és problémákat érintő *tevékenységét*, és (3) az elemzői tevékenység egyik lehetséges – nyilvánosságnak szánt, vagy kizárólag a megrendelők számára készített – *termékét* mint műfajt.

A félreértések elkerülése végett hasznos lenne a terminológia szintjén is elhatárolni egymástól a kimondottan tudományos szférának, mindenekelőtt a tudományosság kritériumait szem előtt tartva létrehozott, nem feltétlenül napi politikai vonatkozású elemzéseket a kimondottan a széles közvéleménynek szánt, mindenekelőtt a média elvárásaihoz igazodó, aktuálpolitikai eseményeket magyarázó elemzéstől.

A *politikatudományi elemzés* és a *politikaelemzés*⁵ terminusok talán a legmegfelelőbbek erre a célra.

A *politikaelemzés* a napi politika eseményeinek szakértő által történő magyarázata, anélkül azonban, hogy témáját feltétlenül kutatta volna. Ebben az értelemben az elemző mindössze annyiban különbözik az újságírótól, hogy alkalmazza a politikatudomány tudáskészletét. Elméleteket és a témához kapcsolódó kutatásokat használ fel a magyarázathoz. Ezek a magyarázatok azonban nem bizonyítékok, hanem csak hipotézisek, amelyeket az esemény megtörténte és a megszólalás kényszere között eltelt idő rövidsége miatt nincs mód ellenőrizni. A kifejezés azonban kissé félrevezető,

3 Uo.

4 Vö. Domenico Fisichella: *A politikatudomány alapvonalai. Fogalmak, problémák, elméletek*. Osiris Kiadó, Budapest, 2001, 11. Az angolszász szakirodalomban a 'political analysis' terminus gyakran használatos ilyen értelemben.

5 Egyre többen használják ezt a kifejezést, például a Méltányosság Politikaelemző Központ nevet viselő intézménynévben vagy Török Gábor egy interjúbán (<http://www.necc.hu/kulissza/?cikk=131>).

amennyiben „a politika elemzése” elsősorban a tartalmi dimenzióra utal. Emiatt talán érdemes volna a közpolitika-elemzés terminust is bevezetni.

A *politikatudományi elemzés* ezzel szemben a politikatudomány tudományos standardjainak mind formai, mind tartalmi szempontból megfelelő elemzéseket jelölhetné.

A politikai elemzés kifejezés tehát egyaránt vonatkozhat a politikatudomány egyik ágára, egy foglalkozásra, szerepre és egy bizonyos szövegtípusra, amelyek természetesen összefüggnek egymással.

A politikatudomány három pillérét az empirikus elemzések, a politikaelmélet és az államelméletek jelentik.⁶ A politikai elemző foglalkozás – a politikatudós, politikai tanácsadó, publicista és politikus szerepek mellett – egyike azon foglalkozásoknak, amelyek a politikához kötődnek.⁷ A politikai elemzés mint szövegtípus pedig – a politikai publicisztika, tudományos dolgozat, döntéselőkészítő-tanulmány mellett – egyike azon műfajoknak, amelyekben a politikáról meghatározott szabályoknak megfelelően írni szokás.

A fentiekből három dolog következik: a politikai elemzők nem politikatudósok, ugyanakkor nem állítható, hogy a politikai elemzés ne lenne a politikatudomány része, viszont a politikai elemzés nem tudományos dolgozat, de nem is politikai publicisztika. Ezeket az állításokat fogom részletesebben tárgyalni a továbbiakban.

A politikatudomány és politikai elemzés viszonya

A politikai elemzést Körösenyi András, Tóth Csaba és Török Gábor *Ki a politológus? Tudós, elemző és más szerepek* című tanulmányukban önálló szakmaként határozzák meg. Értelmezésükben öt ideáltípusba sorolhatóak azok, akiknek a politikával való foglalkozás jelenti a szakmáját: a politikai elemzők mellett a politikatudósok, a politikai tanácsadók, a politikai publicisták és a politikusok.

Nézetük szerint a politológus kifejezés – akárcsak a közgazdász, jogász, orvos – végzettséget jelent, éppen ezért csak azokra alkalmazható, akik alap-, magiszteri vagy doktori képzésben politológus oklevelet szereztek. A szerzők azonban a végzettséget elkülönítik a foglalkozástól. Ezáltal nemcsak arra nyílik lehetőség, hogy a politikához egyáltalán nem kötődő foglalkozású, de politológus végzettséggel rendelkező személyeket politológusok-

6 Vernon Bogdanor (szerk.): *Politikatudományi enciklopédia*. Osiris Kiadó, Budapest, 2001, politikatudomány szócikk.

7 Körösenyi András – Tóth Csaba – Török Gábor: *Ki a politológus? Tudós, elemző és más szerepek* [<http://politikatudomany.bkae.hu/oktatok/torok/>].

nak tekintsük, hanem arra is, hogy ne csak a politológus végzettséggel rendelkező személyeket tekintsük politikai elemzőknek vagy politikatudósoknak.

Tehát a politikatudományt és a politikai elemzést e szemlélet szerint nem csak politológusok művelhetik, és annak lehetősége is adott, hogy egy politológus egyszerre több szerepben is foglalkozzon a politikával, ugyanakkor elfogadhatatlanná válik, hogy politikatudományi oklevél nélkül bárki is politológusnak nevezze magát.

Körösényi András, Tóth Csaba és Török Gábor szerint a politikatudomány jelenti a politikai elemzés diszciplináris alapját. Ugyanakkor a politikai elemzők állnak a legközelebb a politikatudósokhoz, hiszen a politikuskal, publicistákkal és tanácsadókkal ellentétben nem a politika közvetlen befolyásolására, hanem a politika megismerésére és megértésére törekednek. Az elemzés minősége pedig: *„nem a szerzője politikai beállítottságától, hanem az írás módszertani megalapozottságától, szakmai, alkalmazott tudományi jellegétől és a benne lévő értelmező-magyarázó gondolatok erejétől függ.”*⁸

A politikatudomány és a politikai elemzés művelése közötti különbséget nem a tudományos standardok betartásában vagy be nem tartásában ragadják meg, hiszen, mint írják: *„a jó politikai elemző szinte minden munkája során támaszkodik a politikatudomány tudáskészletére, szakmai alapjaira.”*⁹

Ebből kiindulva azt mondhatjuk, hogy a legnagyobb különbséget tevékenységük tere és közönsége jelenti. A politikatudósok leginkább egyetemi, akadémiai környezetben dolgoznak, nem elsősorban a napi politikához kapcsolódó kérdéseket vizsgálnak, eredményeik közzétételekor a szakmai közösség jelenti a célcsoportot, éppen ezért jellegzetes műfaja a tudományos értekezés, amelyben a hangsúly az állítások kimerítő kifejtésére és bizonyítására esik, minden más szempont ennek rendelődik alá.

A politikai elemzők ezzel szemben üzleti környezetben vagy nyilvánosság előtt dolgoznak, elsősorban a napi politikához kapcsolódó, a megrendelőket és a közvéleményt leginkább érdeklő kérdéseket vizsgálnak, célcsoportjuk elsősorban a politikatudomány nyelvét nem beszélő, politika iránt érdeklődő állampolgárok széles köre, éppen ezért jellegzetes műfaja a politikai elemzés mint szöveg, amelyben a tudományos szempontoknak megfelelő tartalmat publicisztikai szempontoknak megfelelő formában kell előadni.

A magam részéről tehát elfogadom, hogy a politikai elemzés nem tekinthető egyértelműen a politikatudomány körén kívül eső területnek. Jóllehet,

8 Uo.

9 Uo.

a meghatározóan pozitívista hagyományt képviselő szerzők előszeretettel azonosítják a politológiát az empirikus elemzéssel, és azt sugallják, hogy a diszciplína körülhatárolható kizárólag az elméletalkotás szándékával végzett empirikus kutatások mentén, a politikatudomány meghatározóan nomotetikus jellegét¹⁰ egyre kevesebben veszik komolyan.

Azt a tételt, miszerint a politikatudomány részének kizárólag a politikai jelenségeket empirikus tudományos módszerrel tanulmányozó tevékenységeket és azok eredményeit tekinthetjük, megismeréscéljának formális jellege szerint pedig egyetemes törvényeket keres, az egyes politikai jelenségek mögött – Windelband kifejezéseivel élve – a mindig azonos formát keresi, azaz, hogy a politikatudomány törvénytudomány, nem lehet igazolni. Ahogy az sem igaz, hogy a *politikai elemzés* megismeréscéljának formális jellege szerint kizárólag az egyedivel foglalkozik, a *nagyonközelmúlt* egyszeri, magában meghatározott tartalmát tekinti valóságos történésnek, tehát ideografikus, *eseménytudomány* jellegű lenne.

Könnyű lenne azt mondani, hogy a politikatudós számára egy aktuálpolitikai jelenség nem önmagában értékes, és *„csak annyiban hasznos, amennyiben a kutató feljogosítva érezheti magát, hogy azt típusnak, egy nemi fogalom speciális esetének tekintse, s azt belőle kifejtse; csak azokat a jegyeket veszi benne figyelembe, amelyek alkalmasak, hogy belátást engedjenek egy törvényszerű egyetemességbe”*¹¹, illetve, a politikai elemzőnek ezzel szemben az a dolga, hogy a *jelen* *„egy alakulatát egész egyéniségében”* mutassa be, de ez sem lenne igaz.

Nem lehet – Windelband terminusaival élve – azt mondani, hogy a politikatudomány lényege az elvonás, a politikai elemzés lényege a szemléletesség, a valóság ábrázolása, a történelemtudomány számára elérhetetlen terület feltérképezése a politikatudomány elméleteinek segítségével, mert a politikatudomány határai ezen az alapon nem jelölhetőek ki.

Úgy tűnik, egyre elfogadottabbá válik az a nézet, hogy a politikatudomány definiálásakor nem érdemes túllépni a tudomány minimalista meghatározásán: *„módszeres vizsgálódás, amely a tapasztalati világra vonatkozó rendszerezett tételek egyre differenciáltabb halmazává áll össze.”*¹² A politikatudomány ilyenszerű meghatározása esetén nehezen rekeszthetőek kívül a

10 Wilhelm Windelband: Nomotetikus (törvényalkotó) és ideografikus (individualizáló-leíró) tudományok. In Gyurgyák János – Kisantal Tamás (szerk.): Történetelmélet II. Osiris Kiadó, Budapest, 2006.

11 Wilhelm Windelband: i. m. 121.

12 Robert E. Goodin – Hans-Dieter Klingemann: *A politikatudomány új kézikönyve*. Osiris Kiadó, Budapest, 2003, 24.

diszciplína határain azok a tevékenységek, amelyek célja elemzési szinttől, dimenziótól, intenciótól és módszertől függetlenül a politika világát érintő kérdések megválaszolása.

Ebből a szemléletből kiindulva a konkrét napi politikai események és problémák konfliktusos, intézményi vagy tartalmi dimenziójukban, deskriptív, normatív vagy preskriptív célzattal, a premisszáik érvényességének ellenőrzését bárki számára lehetővé tevő módszerrel történő ideografikus vizsgálatát éppen úgy a politikatudomány részének kell tekintenünk, mint a legbonyolultabb, statisztikai módszereket alkalmazó tranzverzális és longitudinális kutatásokat.

Kérdés, hogy van-e értelme alkalmazott tudománynak tekinteni a politikai elemzés bármely formáját, mint például a döntéselőkészítést? Mondhatjuk-e azt bármilyen társadalomtudományi megalapozottságú gyakorlati tevékenységre, a társadalomtudományok eredményeit konkrét problémák megoldásának érdekében hasznosító tevékenységre, hogy alkalmazott tudomány? Mondhatjuk-e, hogy a hatásos és hatékony politikák kidolgozását megelőző helyzetelemzés tartalmát tekintve radikálisan különbözne egy tudományos kutatásától?

Mivel az elemzés lényegéhez hozzátartozik az empirikus tudományos módszer alkalmazása, rendeltetésétől függetlenül nem beszélhetünk másról, mint eredményének minőségéről: jó elemzésről és rossz elemzésről.

Igazolhatatlannak tartom a politikatudomány és politikai elemzés tartalmi ismérvek mentén történő elhatárolását. A választóvonalat legfeljebb a politikai elemzők egyetemi, akadémiai környezetből való kivülmaradása jelentheti.

A politikatudomány és politikai elemzés elhatárolása csak a bourdieui szemléletből kiindulva nyer értelmet: a tudományos mező olyan erőter és harctér, amelyet a szereplői között alakuló viszonyok strukturálnak. Súlyuk és erejük a közöttük egyenlőtlenül eloszló tőkefajtáktól függ. A tudományos mező változásait az új forrásokkal rendelkező, a mező határainak újradefiniálására törekvő szereplők színrelépése határozza meg.¹³

Tehát tulajdonképpen nem is az a kérdés, hogy a politológusok és politikai elemzők a politikai valóság megismerésére irányuló tevékenységük során mit csinálnak másképpen, hanem az, hogy a szakma, a média és a közvélemény milyen végzettség, intézményi beágyazottság és eredmények függvényében tekinti a politika valóságát vizsgáló személyeket politológusoknak

13 Pierre Bourdieu: *A tudomány tudománya és a reflexivitás*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2005. Plájás Zongának és Lőrincz D. Józsefnek köszönöm, hogy felhívta rá a figyelmet.

vagy politikai elemzőknek, illetve, hogy nekik maguknak milyen eszközök révén sikerül státusukat legitimálniuk.

Megtörténhet, hogy politológusi oklevéllel nem rendelkező, a politika világát soha nem kutató, de egy politikatudományi tanszéken alkalmazott egyetemi oktató, vagy a médiában napi politikai eseményekről véleményt mondó szereplő részéről elfogadják, hogy politikatudósként határozza meg magát, miközben egy társadalomtudományi doktori címmel rendelkező, egy politikai szervezet szakértőjeként kutatásokat végző, és döntéselőkészítő céllal rendszeresen politikai elemzéseket író szereplő részéről nem fogadják el ugyanazt.

Úgy gondolom, nem is annyira a kutatási terület, mint inkább az absztrakciós szint az, ami a politikatudós és a politikai elemző szerepeket elhatárolja. A politikai elemző is elméleteket alkot, amennyiben ok-okozati összefüggés beazonosítása révén megpróbálja megmagyarázni a napi politikai eseményeket. A médiában politikai elemzőkként megjelenített szereplők elméleteinek érvényességi köre azonban nem terjed túl a vizsgálat tárgyát képező konkrét napi politikai eseményen. Más szóval: a politikai elemzőkként megjelenített szereplők elméleteinek absztrakciós szintje nulla. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy a politikai elemzők ilyen típusú, a napi politikai eseményeket önmagukban, az összehasonlítás és a törvényszerűségek feltárásának igénye nélkül folytatott tanulmányozása mellett ne folytathatnának az akadémiai politikatudomány mércéinek megfelelő tevékenységet.

Jóllehet a politikai elemzők tevékenységének indítékait jórészt gyakorlati igények szolgáltatják, a politikai eseményeket nagyon közről és önmagukban vizsgálják, magyarázataik a vizsgálat tárgyára vonatkoznak, és elemzéseikben a vizsgálat tárgyának minél részletesebb leírása áll, nem pedig a politika világának általános működésének törvényszerűségeit kívánják elméletek formájában megragadni, a politikai elemzés a politikatudomány részét képezi.

A természettudományok és a műszaki tudományok viszonyának analógiáját a politikai elemzés esetében nem tartom érvényesnek. Igaz ugyan, hogy például a döntéselőkészítés során a társadalomtudományok eredményeit konkrét problémák megoldására használják fel, azonban az elemzés által egyszersmind új tudást is termelnek.

Egy hetilapban megjelenő, színvonalas politikai elemzés akár esettanulmánynak is tekinthető. Több esettanulmány alapján pedig akár a politikai jelenségek szabályszerűségeit magyarázó elméletek kidolgozására is lehetőség nyílik.

A politikai publicisztika és politikai elemzés viszonya

Mivel Erdélyben még nem került megvitatásra a politikai publicisztika és politikai elemzés viszonya, a sajtó és a közvélemény részéről még nem alakultak ki azok az elvárások, mint Magyarországon. Többnyire politikai elemzésnek minősül minden olyan szöveg, amely a napi sajtóra jellemző politikai publicisztikához képest a szakzsargon és szerkezet tekintetében igényesebb.

A politikai elemzés műfaji szabályaira vonatkozó viták azonban Magyarországon már lezajlottak. Hatása jól tükröződik a szakirodalomban.

Az egyik legfontosabb, referenciának számító szöveg Schlett István *Az elemzés és a vádirat. Elmélkedés műfajokról és gondolkodásmódokról* Kende Péter cikke ürügyén címet viselő tanulmánya.

A szerző abból a feltevésből indul ki, hogy vannak állítások, amelyeket csak elhinni lehet, bizonyítani viszont nem. Nem mindegy, hogy egy szerző politológusként (Körösényi András, Tóth Csaba és Török Gábor értelmezésében politikatudósként, politikai elemzőként) vagy politikusként reagál, elemzést végez, vagy politikai álláspontot fogalmaz meg. Schlett értelmezésében mindenkinek, aki tollat ragad, el kell döntenie, politológusként kíván beszélni vagy ügyészként és ügyvédként. A tudomány vagy a politika gondolkodásmódját választja, mert „a politikai állásfoglalás nemcsak más célokat szolgál, hanem egy másfajta gondolkodásmód eredményeképpen születik meg, mint az elemzés”. Ez a gondolkodásmód „nem jobb és nem rosszabb, mint az elemzés által feltételezett gondolkodásmód, miként a politika sem jobb és nem rosszabb tevékenység, mint a tudományos megismerés”. De – teszi hozzá – a kettő nem ugyanaz: „más dolog a világ megváltoztatására, mint megértésére törekedni.” Az első „a politika részeként kap értelmet”, „eredménye a cselekvési program, az ellenfél leleplezése”, „a politika folytatása más – mondjuk így –, a szellemi harc eszközeivel”, a második „a jelenségek értelmezését, a folyamatok leírását célozza”, eredménye az elemzés, „a politikának mint tevékenységnek a titkait, mibenlétét igyekszik feltárni, leírni”. A politikai publicisztika címzettje a cselekvő, és nem az elmélkedő ember, éppen ezért Schlett kategóriahibának tekinti politikai elemzésként olvasni. A politikai publicisztika ebben az értelemben nem elemzés, hanem politikailag motívált konstrukció.¹⁴

14 Schlett István: *Az elemzés és a vádirat. Elmélkedés műfajokról és gondolkodásmódokról* Kende Péter cikke ürügyén. In G. Fodor Gábor – Schlett István: *Lú-e, vagy szobor? Tanulmányok tudományról, politikáról, politikatudományról*. Századvég Kiadó, Budapest, 2006, 387.

A politikai elemzéssel mint műfajjal foglalkozik Csizmadia Ervin már említett *Politikatudomány és politikai elemzés. Elmélet, történet, tudósközösség, műfaj és gyakorlat* című könyve is. A szerző szerint a politikai elemzés specifikus karakterjegyei a következők: (1) a vizsgálati tárgy speciális meghatározása: „a politikai elemzőt ritkán érdekli tárgya történeti genézise és fejlődéstörténete, annál inkább a politikai folyamat aktuális szintje,” (2) alkalmazott politikatudományi szemlélet és módszertan, (3) erőteljes, de nem kizárólagos piaci-üzleti profil.

Fontosnak tartja tisztázni, hogy „a politikai elemzés nem azonos a médiapolitológiával”. A politikai elemzés vizsgálati tárgya aszerint határozható meg, hogy „a politika milyen jellegében érdekli a politikai elemzést”. Csizmadia szerint „a politikai elemzést a folyamatosan formálódó, míg a politikatudományt a rögzült politika érdekli”, egy szóval a politikai elemzést „a változó természetű politika érdekli”.

A vizsgált tárgy specifikálását illetően azt írja, hogy „a megalapozásban nem lehetünk olyan tudományosak, mint ha egy hagyományos akadémiai értekezést írnánk”, „a politikai elemzés abból indul ki, hogy a politika fogalma rétegzett, s neki specifikálnia kell, mely politikai rétegről szól az elemzés”. Specifikuma a szerző szerint a választásban van.

A politikai publicisztika és politikai elemzés különbözősége abban is megmutatkozik, hogy „a publicisztika egy köznapilag használt politikafogalomból indul ki, amelyben a politika azt jelenti, amit belegondolunk”, ezzel szemben „a politikai elemzés a politika sokirányú, sokrétegű valóságából kiválaszt egy réteget, és nem akar sem az egészre (mint a politikatudomány), sem egy körvonalak nélküli politikaképre (mint a publicisztika) fókuszálni”.

Ennek alapján Csizmadia szerint elmondható, hogy „a politikai elemző megalapozása szűkítő”, a politikai publicisztikának ezzel szemben „azért nincs szüksége módszerre, mert tárgya behatólatlan”.

Fontos itt megjegyezni, hogy Csizmadia értelmezésében létezik elemző publicisztika is. Ennek jellemzői, hogy „a politikát kevésbé állásfoglalásra készítő csatározások színhelyének, mint inkább intézmények és szervezetek, cselekedetek és vélemények komplex világának látják, amelynek helyzetéről tudósítani akarnak”, „nincs küldetésük és pártelkötelezettségük; értékeket képviselnek, és feladatukat a műfaj szabályai szerint igyekeznek szolgálni”.

A politikai elemzés mint írásmű azonban nem azonos az elemző politikai publicisztikával. A jó elemzést mint írásművet Csizmadia szerint az jellemzi, hogy (1) egyértelmű hipotézisekre épül, szemléletmódja világos, (2) a szemléletmódot erős módszertani apparátus segíti kibontakozni, (3) a ki-

fejtés feszes szerkezeti keretek között történik, ami nélkül az elemzés szétfolyóvá válik.¹⁵

A politikai elemzés objektivitása

Mint láttuk, a politikai publicisztika és a politikai elemzés különbsége elsősorban a szerzői intenció szintjén ragadható meg. A publicista politizál, az elemző ezzel szemben vizsgálja a politikát.

A politikát tanulmányozó, és arról nyilvánosan vagy döntéselőkészítő szándékkal, nem nyilvánosan író szerzők számára két fontos problémakör (1) az objektivitás mint a megismerés objektivitása, és (2) a semlegesség mint a valóságábrázolás semlegessége. Mindkettő összefügg az elemző hitelességével.

Az elemző hitelét véleményem szerint (1) szándéka, (2) tudása, (3) objektivitása és (4) pozíciója határozza meg.

A szándék, az intenció kérdését a politikai elemzés és politikai publicisztika viszonyáról szóló részben részletesebben tárgyaltam. A tudás, szakértelem, jártasság, hozzáértés kérdése bármilyen szakma esetében a hitelesség alapja.

Az objektivitás kérdése valójában a megismerés fázisában fontos. Az objektivitás ebben az értelemben nem jelent többet, mint hogy az elemző megfelelő módszer alkalmazása révén garantálja, hogy a valóságról alkotott modellje nem előítéletei vagy meghatározottságai miatt torzít. A megismerés objektivitásának garantálása nemcsak módszertani, hanem egyben szakmai etikai kérdés is. Tulajdonképpen azt jelenti, hogy az elemző mindent elkövet, hogy vizsgálódásainak eredménye a valóság lehető legpontosabb megismerése legyen, nem pedig saját előítéleteinek, hitének, vágyainak vagy más személy véleményének megjelenítése. Kérdés, hogy kizárhatóak-e ezek a tényezők a megismerés folyamatából? Nietzsche szerint például nem: „*a tudomány alapja is hit, »feltételezés« nélküli tudomány nem létezik.*”¹⁶ A módszertan pedig etikai kérdéssé válik: „*az igazság akarása nem azt jelenti, hogy »nem akarom, hogy megtéveszenek«, hanem azt [...], hogy »nem akarok megtéveszteni, még önmagamot sem«: – és ezzel máris a morál földjére léptünk.*”¹⁷

Az elemzés termékében, a tanulmányban, elemzésben, interjúban, beszélgetés során a pártsemlegességre tevődik át a hangsúly, hiszen értékítéletet mindenki alkot az általa tanulmányozott téma kapcsán. Mivel a politikai elemzés a politikai események magyarázatának céljából születik, elkerülhe-

15 Csizmadia Ervin: i. m. 183.

16 Friedrich Nietzsche: *A vidám tudomány*. Szukits Könyvkiadó, h.n., 2003, 198.

17 Uo.

tetlen, hogy az elemző megszűrje a relevánsnak tartott információkat, és már ennek során – hogy mit tart fontosnak, és mit tart elhanyagolhatónak – szubjektivitást visz elemzésébe. Az ok-okozati összefüggéseket illető hipotéziseit sok esetben nem áll módjában tudományosan ellenőrizni, ezért azok tulajdonképpen olyan premisszákként jelennek meg a szövegben, amelyek érvényességét nem sikerült bizonyítani. Mivel az elemzés konklúziókat tartalmaz, ez egyúttal azt is jelenti, hogy elkerülhetetlenül a következők sem lesznek érvényesek, még ha logikailag helyes is a levezetés.

A tudomány éppen a premisszák – hipotézisek – érvényességének tesztelésekor kerül képbe. A politikai elemzések gyakran az „azonnaliség kényszere”¹⁸ alatt születnek, így ritkán nyílik lehetőség arra, hogy valaki kutató-sokra alapozva fogalmazza meg premisszáit.

Az elemző tulajdonképpen a legkompetensebb választópolgárnak tekinthető, aki a legtöbbet foglalkozik aktuálpolitikával, és emellett elméleti felkészültsége is van, de a valóság megismerésekor tudományos standardoknak megfelelni kívánó politikai elemzők azok, akik a legközelebb járnak a valóság megismeréséhez. Ez azonban önmagában még nem garantálja a hitelességet.

A hitelesség szempontjából sokkal fontosabb, hogy meddig merészkedik el az állásfoglalást illetően. Az elemző abban is különbözik a publicistától, hogy másképpen viszonyul a morális kérdésekhez: a politikai eseményekről inkább meghatározott, saját etikai beállítódásától független szempontok alapján próbál beszélni.

A hírközlő műfajok mellett a politikai elemzések azok, amelyek lehetővé teszik a választópolgárok számára, hogy saját maguk, közvetlen befolyásolás nélkül alakítsák ki véleményüket. Azonban be kell látnunk, az objektivitás egy olyan diskurzus¹⁹, amelynek fenntartására törekedni kell, hiszen a demokrácia szempontjából hasznos, de kétséges, hogy a megismerés objektivitása ténylegesen garantálható.

Az elemzők szakmai etikájának éppen ezért két lényeges dolgot kell diktálnia: a valóság megismerésekor törekedjenek a lehető legnagyobb fokú objektivitásra, a valóság ábrázolásakor pedig törekedjenek a lehető legnagyobb fokú pártsemlegességre.

Véleményem szerint a hitelesség szempontjából a politikai szerepvállalás nem fér össze a politikai elemzéssel. Nem mintha egy politikus nem

18 Csizmadia Ervin: Az azonnaliség kényszere. *Élet és irodalom*, 50. évfolyam, 2006. április 14., 15. [<http://www.es.hu/pd/display.asp?channel=AGORA0615&article=2006-0416-2147-05HLWH>]

19 Köszönöm Kiss Tamásnak és Lőrincz D. Józsefnek, hogy felhívta erre a figyelmemet.

lenne képes objektív elemzésre, hanem azért, mert érdekei azt kívánják, hogy ne maradjon semleges.

A romániai magyar politikai elemzés szempontjából tehát lényeges kérdés, hogy milyen módon biztosítható az objektivitás és a semlegesség.

Az objektivitás szempontjából a képzés minősége, az elemzésekért fizetett honoráriumok összege, az információk hozzáférhetősége, tehát a szakmai, demokratikus és anyagi vonatkozások egyaránt fontosak.

A pártsemlegesség szempontjából a független elemzői szerep, vagy legalábbis a politikai szereplőkkel szemben élvezett autonómia mértéke, a sajtószabadság és a szólásszabadság mértéke a kérdés.

Az értékek kijelölik a perspektívát, az elemző világszemlélete az általa vallott értékektől függ, tehát a valóságról alkotott modellben is tükröződik az értékrendje, amennyiben közrejátszik a releváns információk kiválasztásában. A valóság modelljének leírásakor is meghatározzák, de leginkább a magyarázatkor befolyásolják. Állításait a legtöbb esetben logikai, racionális úton, nem pedig empirikus kutatással és módszerrel fogalmazza meg. A premisszáik érvénytelensége a konklúziókat is érvényteleníti. A szerző, ha szubjektív, nemcsak leírja a valóságot, hanem véleményt is mond róla, minősít, tehát értékítéletet fogalmaz meg. Az objektivitás – végső soron – a módszeren mérhető. A premisszákat azonban sok esetben nem lehet bárki által megismételhető módon igazolni.

Ugyanakkor fontos kimondani, hogy az is lehet objektív, aki nem marad semleges. Jóllehet az elemző értékei befolyásolják a valóságról alkotott modelljét, véleménye nem feltétlenül íródik bele az elemzésbe. Nemcsak a leírás, hanem az értékelés számára is választhat külső szempontokat, mint például egy politikai szervezet deklarált céljait, jogszabályokat, egy politika hatásosságának feltételeit, a hatalomszerzés esélyének növelését, a költség-haszon elemzés eredményét stb.

Lehetséges tehát úgy megírni egy politikai elemzést, hogy az elemző meghatározott szempontok mentén tárja fel egy helyzet vagy egy probléma okait, és kizárólag azok alapján vonja le következtetéseit.

A legnagyobb gondot tulajdonképpen az jelenti, hogy a politikai elemzés politikailag releváns. A politikai elemzések iránti igény éppen a megértésre, és ezáltal a vélemények kialakításához nyújtott segítség iránti igényre vezethető vissza. A hatalom megszerzésében vagy megtartásában érdekelt szempontjából a politikai elemzés hatását tekintve ugyanúgy lehet kedvező és kedvezőtlen, mint a politikai publicisztika. A politikai elemző részéről pedig politikai szempontból egyaránt tettetékű, hogy miről ír, és miről hallgat.

A politikai elemzés viszonylatában a függetlenséget nem lehet értékfüggetlenségként értelmezni, kizárólag a pártfüggetlenségre vonatkozik.²⁰

A politikai elemzések leíró, előrejelző és előíró szándékkal készülhetnek, és foglalkozhatnak a politika konfliktusos, tartalmi és intézményi dimenziójával.

A döntéselőkészítés intenciója szerint előíró, a politika érintett dimenzióját tekintve tartalmi. Az elemző a döntéselőkészítés során nemcsak a helyzetet és a problémát elemzi, hanem a probléma hatásos és hatékony megoldásának alternatíváit is. Döntéselőkészítés során a politikai elemző feladata a fordítás is,²¹ azaz a döntéshozók és a szakértők közti közvetítés, illetve az általa optimálisnak gondolt megoldás eladása a döntéshozók felé.

2. A romániai magyar nyelvű nyilvános politikai elemzés. Problémák és javaslatok

A romániai magyar nyelvű nyilvános politikai elemzés problémáit három szempont alapján vizsgálom: (1) a kereslet, (3) a minőség és (3) a hitelesség szempontjából.

A kereslet kérdése

A politikai elemzés területe véleményem szerint egy olyan terület, amelynek a fejlettségét alapvetően a kereslet határozza meg. A politikai publicisztikával ellentétben az elemzés sokkal munkaigényesebb, emellett az elemzőnek folyamatosan és hivatásszerűen követnie kell a napirend alakulását és a politikai eseményeket, ez pedig folyamatos és kiszámítható keresletet feltételez – kifizetődőnek kell lennie.

A romániai magyar nyelvű nyilvános politikai elemzés számára a magyar nyelvű média biztosíthatja a felületet. Az államilag finanszírozott közszolgálati rádió és televízió magyar nyelvű műsorainak szerkesztőségei, a magántulajdonban lévő, magyar nyelven sugárzó rádiók és televíziók, az internetes portálok, újságok, szervezetek honlapjai, és természetesen a nyomtatott hetilapok, napilapok és szakfolyóiratok jelentik a keresleti oldal intézményeit. Írott politikai elemzéseket elsősorban a *Krónika* napilap Szempont melléklete és a *Magyar Kisebbség* szakfolyóirat publikál rendszeresen, rendszeresen elemző-kerekasztalokat szervez és dokumentál, elemzéseket publikál a Transindex internetes portál, továbbá a politikai publicisz-

20 Vö. Csizmadia Ervin: Az azonnaliság kényszere. Id. kiad.

21 Köszönöm Horváth Istvánnak és Kiss Dénesnek, hogy felhívták rá a figyelmemet.

tikák mellett elemzéseknek is helyet ad az *Új Magyar Szó* napilap és az *Erdeyi Riport* hetilap (*A hét* nemrég internetes lapként is megszűnt).

Véleményem szerint a magyar nyelvű média igényli a politikai elemzéseket, azonban a szerkesztőségeknek nem áll rendelkezésükre megfelelő anyagi keret sem politikai elemzők alkalmazására, sem szabadúszó politikai elemzők folyamatos foglalkoztatására. Ennek hiányában pedig elképzelhetetlen, hogy valaki főállásban művelhesse a nyilvános politikai elemzést. Elképzelhetetlen, hogy kimondottan az aktuálpolitikai fejlemények magyarázatának érdekében kutasson.

Ezzel magyarázható egyrészt a politikai publicisztika dominanciája, másrészt, hogy az elemzések szerzői valamilyen politikához kapcsolódó tevékenység mellett írnak elemzéseket.

A politikai elemzői szerep intézményesülésének szempontjából és az elemzések minőségének szempontjából egyaránt elengedhetetlen lenne, hogy a politikai elemzésre egzisztenciát lehessen építeni. Főállású elemzők azok lehetnek, akik megengedhetik maguknak, hogy teljes munkaidejükben aktuálpolitikával foglalkozzanak. Amennyiben a médiának nem áll módjában magasabb honoráriumot fizetni, elemzőcégek, think tankek, civilszervezetek létrehozása jelentheti a kiutat, amelyek saját forrásaikból finanszírozzák munkatársaik kutatásait, ezáltal egyidejűleg levéve a terhet a sajtó válláról, és megfelelő feltételeket biztosítva a minőségi anyagok megírásához.

A minőség kérdése

A keresleti oldalán hiába volna adott minden feltétel a magyar nyelvű politikai elemzés fenntartásához, ha a kínálati oldalon nem sikerül megfelelni a politikai elemzés minőségi követelményeinek.

Ennek elsőszámú, de korántsem egyetlen oka a politikai elemző képzés hiánya. A politikai elemzés mibenlétének, szakmai etikájának és műfaji szabályainak tisztázása nélkül lehetetlen meghúzni a politikai elemzést a politikai publicisztikától elválasztó határvonalat.

A politikai elemzések minősége szempontjából óriási szerepe van a tényfeltáró újságírásnak. Íratlan szabály²², és morális szempontból is úgy helyes, hogy a politikai elemzésekben csak olyan tényeket szabad az állítások bizonyítására felhasználni, amelyek valahol, valamilyen formában már publikálásra kerültek. A bizonyítékok kihagyása esetén kizárólag az elemző hitele támasztja alá állításait.

22 Vö. Csizmadia: i. m.

Megoldást jelenthetne a politológus- és újságíró-képzés közelítése egymáshoz, ezáltal a politológusok világosabban láthatnák a média által támasztott igényeket, az újságírók pedig kompetensebben közelíthetnék meg a politikai témákat.

A hitelesség kérdése

Valószínűleg nemcsak a romániai magyar közösségen belül, hanem a világon bárhol utópisztikus elvárás, hogy a politikai elemzői szerepet vállalók egyetlen olyan szerepben se tevékenykedjenek, amely megkérdőjelezheti semlegességüket és pártfüggetlenségüket.

A szerephalmozás tulajdonképpen nem azért jelent problémát, mert automatikusan kizárható, hogy a szerző objektíven látja a valóságot, vagy semleges, szabadon és függetlenül figyelmen kívül hagyva írja le, hanem mert hitelét veszti a közvélemény véleményét és nézeteit nem osztó része előtt. Nehéz elhinni, hogy minden elemző képes kizárni személyes érdekeit az objektív és semleges, közérdeket szolgáló szövegeiből, ez pedig minden elemző hitelét megkérdőjelezheti.

Ideális lenne, ha minden publikáló, médiában szereplő politikai elemző tartózkodna a hitelét aláásó szerepekben való megjelenéstől, és pusztán a politikai elemzésből és tudományos tevékenységéből biztosíthatná egzisztenciáját. A romániai magyar mozgásteret ismerve azonban ez valószínűleg jó ideig, talán soha nem lesz megoldható.

A tudós és értelmiségi szerep például nem zárja ki egymást. A kutatások eredményei annnyival később látnak nyomdafestéket, hogy addigra nem lesz közvetlen aktuálpolitikai jelentőségük. A politikatudósok ugyanúgy feltűnhetnek értelmiségi szerepben, mint az írók vagy bárki, aki a szavak erejére támaszkodva harcol az általa jónak tekintett célok beteljesüléséért.

Tulajdonképpen csak az elemzés és a publicisztika az, ami nehezen összeegyeztethető. A politikatudós – politikai elemző szerep összeegyeztethető, a politikatudós – politikai publicista szerep összeegyeztethető, csak a politikai elemző – politikai publicista szerep konfliktusa vet fel problémákat.

Valószínűtlen, hogy két aktuálpolitikával foglalkozó szövegben lehetőség van arra, hogy a tárgyilagos elemzést megfelelően elkülönítse valaki az általa támogatott politikai céloktól. Emellett a politikai publicisztika a politika logikájából következően automatikusan baráttá teszi egyik oldalon, és ellenséggé teszi a másik oldalon, így a közíró társadalmi kontextusa a politikai erővonalak mentén is alakul. Nehezen elképzelhető, hogy a publicista elemzőként negatív következmények nélkül írhat saját táborá céljai szem-

pontjából kedvezőtlen szövegeket. Az elemző nem légüres térben él, írásainak politikai következményei befolyásolják emberi és szakmai kapcsolatainak alakulását, és könnyen elképzelhető, hogy egzisztenciálisan is érintik. Ilyen körülmények között fontos lehet, hogy valaki eldöntse, a politikai elemzést vagy a politikai publicisztikát választja.

Romániai magyar viszonylatban az áttételek hiánya a legnagyobb probléma. A romániai magyarság megpróbál párhuzamos társadalomként működni, így saját közügyeit saját tömegkommunikációs eszközeiben és fórumain próbálja megvitatni, azonban a közösség kicsi, tulajdonképpen nincs is távolság a politikusok és az elemzők között. Sok esetben az elitet régi barátságok, rokoni viszonyok szövik át.

Ebből a szempontból is az áttételekként funkcionáló intézmények létrehozása jelenthetné a kiutat. Az elemzőcégek, think tankek, civil szervezetek háttérrel biztosíthatnak, felelősséget vállalhatnak az elemzésekért, ezáltal tehermentesítve némileg azokat az elemzőket, akik értelmiségi szerepüket sem szeretnék feladni.

Bibliográfia

- Bernáth László: *Műfajismeret*. MÚOSZ, Budapest, 1997.
- Bogdanor, Vernon (szerk.): *Politikatudományi enciklopédia*. Osiris Kiadó, Budapest, 2001.
- Bourdieu, Pierre: *A tudomány tudománya és a reflexivitás*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2005.
- Csizmadia Ervin: A „nyilvános” politológiáról. 49. évfolyam, *Élet és irodalom*, 2005. október 7, 40. [<http://www.es.hu/pd/display.asp?channel=AGORA0540&article=2005-1009-2053-10QJUI>]
- Csizmadia Ervin: Az azonnaliság kényszere. *Élet és irodalom*, 50. évfolyam, 2006. április 14, 15. [<http://www.es.hu/pd/display.asp?channel=AGORA0615&article=2006-0416-2147-05HLWH>]
- Csizmadia Ervin: *Politikatudomány és politikai elemzés elmélet, történet, tudósközösség, műfaj és gyakorlat*. Századvég, Budapest, 2008.
- Fisichella, Domenico: *A politikatudomány alapvonalai. Fogalmak, problémák, elméletek*. Osiris Kiadó, Budapest, 2001.
- Goodin, Robert E. – Klingemann, Hans-Dieter: *A politikatudomány új kézikönyve*. Osiris Kiadó, Budapest, 2003.
- Keane, John: *Média és demokrácia*. Helikon Kiadó, hn., én.

- Kende Péter: Két magyar politikai közösség. *Politikatudományi Szemle*, 11. évf. 2002/1–2.
- Körösényi András – Tóth Csaba – Török Gábor: Ki a politológus? Tudós, elemző és más szerepek [<http://politikatudomany.bkae.hu/oktatok/torok/>], 2008. A tanulmány újabb változata időközben megjelent a *Politikatudományi Szemle* 2008/2-es számában.
- Nietzsche, Friedrich: *A vidám tudomány*. Szukits Könyvkiadó, hn., 2003.
- Ringer, Fritz: *Max Weber's Methodology: The Unification of the Cultural and Social Sciences*. Harvard University Press, Cambridge, MA. 1997.
- Schlett István: Az elemzés és a vádirat. Elmélkedés a műfajokról és a gondolkodásmódokról Kende Péter Két magyar politikai közösség c. cikke ürügyén. *Politikatudományi Szemle*, 12. évf. 2003/1.
- Schlett István: Az elemzés és a vádirat. Elmélkedés műfajokról és gondolkodásmódokról Kende Péter cikke ürügyén. In G. Fodor Gábor – Schlett István: *Lú-e, vagy szobor? Tanulmányok tudományról, politikáról, politikatudományról*. Századvég Kiadó, Budapest, 2006.
- Szabó Márton: Publicisztikai politológia Magyarországon a kilencvenes években. *Politikatudományi Szemle*, 8. évf. 1999/4.
- Windelband, Wilhelm: Nomotetikus (törvényalkotó) és ideografikus (individualizáló-leíró) tanulmányok. In Gyurgyák János – Kisantal Tamás (szerk.): *Történetelmélet II*. Osiris Kiadó, Budapest, 2006.